

Небојша ЈОВАНОВИЋ
Завод за уџбенике и наставна средства
Београд

ЈЕВРЕМ ОБРЕНОВИЋ
– скица једне политичке каријере –

„Ма у ком чину био, Јеврем је обично зван 'Господар Јеврем', па се знало ко је”

М. Ђ. Милићевић, Поменик знаменитих
људи у српског народа новијег доба, Београд,
1888, стр. 462.

Најмлађи брат кнеза Милоша, *Јеврем (Теодоровић) Обреновић* (1790–1856), за време свог активног учешћа у политичком животу (1816–1842), био је једна од најзначајнијих и најзанимљивијих фигура политичке и културне сцене Србије. Био је управник (оборкнез) нахија (Шабачке, Ваљевске, Соколске и Београдске), губернатор (градоначелник) вароши београдске, командант Подрињско-савске војне команде, председник Савета, намесник (1835, 1839–1840), почасни члан Друштва српске словесности и један од највећих мецена свог доба у Србији. На његово име наилазимо у радовима скоро свих историчара који су обрађивали теме везане за периоде прве владавине кнеза Милоша (1815–1839), кнеза Милана (1839) и прве владавине кнеза Михаила (1839–1842); о њему су писали савременици, његовог имена има и у објављеним и у необјављеним изворима из тог доба а срећемо га и на страницама новина које су тада почеле да излазе на српском језику у Кнежевини и јужној Угарској. Занимљиво је да му се – и поред свега – модерна историјска наука још није одужила биографијом или, барем, скицом за портрет. Овај рад је покушај да личност Јеврема Обреновића, макар у вези са његовом

политичком каријером, ставимо у рам једне засебне историографске теме. У трагању за свим димензијама животописа овог Обреновића истраживач ће се врло брзо сусрести са чињеницом да постоји чак неколико засебних тема без чије подробније обраде није могуће ваљано осветлити, реконструисати и оценити једну тако слојевиту личност. Рецимо, врло брзо се може доћи до закључка да су за Обреновићеву политичку каријеру и однос према култури, као два најважнија вида његовог деловања, пресудан утицај имали: однос с кнезом Милошем, породица, његова сопствена личност (склона „новачењима и напретку“, али и самосталности и самосвојности) и хроничне болести које су га пратиле током целог живота.

У овом раду ограничили смо се само на скицирање његове политичке каријере.

Детињство и младост (1790–1816)

Јеврем Т. Обреновић, рођен 18. марта 1790. године у Средњој Добрињи, био је најмлађе дете у многочланој породици Теодора Михаиловића и Вишње Урошевић. Међутим, само су му Милош (рођен 1783) и Јован (1786) били браћа и по оцу и по мајци, јер су Теодор и Вишња били у другом браку у који су ступили као средовечни удовци. Отац му је умро 1802, а мајка 1817. године. Све до 1810. године најзначајнији лик у тој породици био је полубрат Милан, Вишњин син из првог брака, који се као момак осамосталио и вратио на имање свог покојног оца Обрена у Брусницу, а 1804. постао Карађорђевој војвода. Из пијетета према славном брату, и Вишњини синови из другог брака преузеће његово презиме – Обреновић, а све ређе ће потписивати своје право – Теодоровић.¹

Нема података да је Јеврем учествовао у устаничким борбама до 1813. године. Зна се да је 1807. годину (а можда и коју више) провео у селу Луњевици, у кући газда-Николе Милићевића, где је са његовим синовима учио школу. Тако је постао једини писмен међу својом браћом. Врло је вероватно да је као стасао младић стекао из-

¹ Видети: Милан Ђ. Милићевић, *Кнез Милош прича о себи*, Београд, 1893; Idem, *Кнежевина Србија*, I, Београд, 1876; Idem, *Поменик знаменитих људи у српског народа новијег доба*, Београд, 1888; Вук Стефановић Карацић, *Милош Обреновић, Српска историја нашега времена*, Београд, 1972; Андрија Веселиновић, Радош Љушић, *Родослови српских династија*, Нови Сад, 2002; Радош Љушић, Милан Обреновић, војвода, командант и саветник Рудничке нахије, Горњи Милановац, 1995.

весно искуство на ратишту, јер га приликом пропасти Србије 1813. године Милош одводи са собом на Ужице и у једном тренутку му поверава команду над одбраном тога града. Јеврем је, међутим, пред турском војском, са целокупном посадом побегао са ужичке тврђаве и, измичући испред потера, успео да се склони у манастир Никоље, на Западној Морави, где је Милош довео у збег и своју породицу.² Одатле су, крајем године, морали дубље у планину Каблар, у село Шаране, а у јесен 1814. године, Јеврем, Јован и Милош прешли су под планину Рудник, где су у селу Црнући („у једној врлети, на скровитом месту“) начинили нову кућу.³

У време припрема за Други устанак, с пролећа 1815. године, Јеврема су, као добављача ратног материјала из Аустрије, који је с крдом говеда стигао до Саве, код остружничке скеле заробили Турци и спровели у Београд. По везировој наредби, прво је бачен у тамницу под Зиндан-капијом, а на вести да је устанак у Шумадији почео, у тешким оковима пребачен је у кулу Небојшу где је („притиснут некаквом вратницом“) која га је начинила трајним инвалидом) провео више од шест месеци. Ослобођен је тек по уласку трупа Марашли Али-паше у Београд, 31. октобра 1815. године, кад су отпочели преговори за нова права Срба у Пашалуку.⁴

Политичку каријеру, у формалном смислу, започео је пола године после завршетка Другог устанка (1816), када је постављен за високог чиновника (управника нахије) у Милошевој администрацији. У стварном погледу, кнез га је почео доживљавати као политички ослонац и човека који у највишој мери показује „ревност и приверженост к прељубезному отечеству нашему“, тек у кризним 1820. и 1821. години. Штавише, Милош је тада постао свестан да на њега може рачунати много више него на неинвентивног Јована. То се види и из писама које му тада шаље, из начина на који га ословљава и државним стварима које му поверава.⁵

² Видети: Вук Стефановић Караџић, *Милош Обреновић, Српска историја нашега времена*, Београд, 1972; Владимир Стојанчевић, *Милош Обреновић и његово доба*, Београд, 1966; Михаило Гавриловић, *Милош Обреновић*, I, Београд, 1908; Милан Ђ. Милићевић, *Кнежевина Србија*, I, Београд, 1876, стр. 323.

³ *Ibid.*

⁴ Коста С. Протић, *Ратни догађаји из Другог српског устанка 1815*, Београд, 1891, стр. 19; Вук. Стеф. Караџић, *Милош Обреновић*, стр. 272; М. Гавриловић, *Милош Обреновић*, I, 241.

⁵ Вукашин и др Никола Ј. Петровић, *Грађа за историју Краљевине Србије*, Време прве владе кнеза Милоша Обреновића, I–II, Београд, 1882, стр. 81, 172, 204–208 (= Петровићи, *Грађа*).

Управник Шабачке, Ваљевске и Соколске нахије (1816–1831)

Јеврем је крајем априла 1816. године постављен за обор-кнеза (управника) Шабачке нахије, октобра 1819. године поверена му је и Ваљевска а марта 1820. године и Соколска нахија.⁶ Тако је цела северозападна Србија (три од укупно дванаест нахија) дошла под његову управу. Али, тих година Јеврем је још увек био ровитог здравља и слабо покретан, хром. Уз све то, дошла је и његова женидба (1816). Због тога, највећи део послова за њега и даље је одрађивао стари кнез Илија Марковић, коме је, без обзира на нову дужност у Народној канцеларији у Београду, често препоручивано да се не удаљава много из Шапца, односно од Јеврема. Таква писма добијао је и од надзорника Народне канцеларије Димитрија Ђорђевића и од кнеза Милоша. Одговарајући на њих, Илија Марковић чак каже да, заједно са осталима, редовно надгледа господара Јеврема, да разуме шта у порукама пише или да је, каткад, морао сам све тефтере да преузме и да прегледа „коме има шта давати и у кога узимати”.⁷ Дакле, када је Јеврем Обреновић постао обор-кнез Шабачке нахије, више од две године највећи део његових послова радио је и даље човек који му је предао дужност – Илија Марковић.

А шта је радио Јеврем? Он се, убрзо пошто је дошао у Шабац, заљубио у Томанију Богвићевић, ћерку тада већ покојног војводе Анте Богвићевића, која се тих дана вратила из избеглиштва из Срема. После свадбе, 28. новембра 1816. године, они су много више времена проводили у Црнући, а у Шабац су се скупа, као породица са ћеркама близнакињама, вратили тек маја 1818. године.⁸ За становање им је уступљен конак газда-Николе Милићевића из Луњевице.⁹

⁶ Архив Србије, Књајеска канцеларија, XXXVII, 6; Петровићи, *Грађа*, 172; В. Стојанчевић, *Шабац и шабачка нахија од избијања првог устанка до краја кнез Милошеве владе*, Шабац у прошлости, II, Шабац, 1980, 91; М. Гавриловић, *Милош Обреновић*, I, 251; Даница Милић, *Један век привредне историје Шапца*, Шабац у прошлости, III, Шабац, 1980, 56.

⁷ Архив Србије, Књајеска канцеларија, XXXVII, 6; М. Гавриловић, *Милош Обреновић*, I, 259; В. Стојанчевић, *Шабац и Шабачка нахија*, 93.

⁸ Српске новине, LXI, 41/1894, 189; А. Веселиновић, Р. Љушић, *Родослови српских династија*, 74.

⁹ *Ibid.*

Чини се да је Јеврем тек тада, као породичан човек, почео да удише живот пуним плућима па се то осетило и у његовом раду. Уходао се у све тајне чиновничког посла, прикупљао порез од кнежинских кнезова,¹⁰ судио у споровима које нису могли разрешити нижи кнезови, јурио хајдуке по Подрињу, крчио путеве и ушоравао села по Мачви и Поцерини а и шабачка варош је почела да расте и развија се. Чак је и Вук Караџић у Бечу, у то време, чуо да се „Шабач на Бајиру начинио да ти има око шта гледати!”¹¹

У јесен 1820. године одиграо је пресудну улогу у смиривању немира у шабачкој вароши. Немире су изазивали Турци, наводно због српског одбијања Портиног фермана (7. септембра), који је из Цариграда у Београд донео нарочити изасланик, Мехмед-Есад ефендија. Тај ферман Срби су сматрали непотпуним, смишљеним да „забашури српско питање”, па су у Цариград одмах послата шесторица депутата (међу њима и кнез Илија Марковић) са народном молбом која се заснивала на осмој тачки Букурешког уговора из 1812. године. Док је Портин комесар још седео у Београду, тражећи непрестано да кнез Милош дође и прими донесени ферман, и београдски Турци су почели да праве инциденте и провоцирају Србе. Пуцали су на кнежев конак, на цркву и на зграду Народне канцеларије. Слично се почело дешавати и у осталим варошима, али је шабачке Турке нарочито понео „неки дивљи ветар у глави”.¹² На челу са неким дошљаком из Босне, Талом Ибрахим-агом, истукли су српске праље на Сави, убили једног Циганина, пребили неког механџију, пуцали из обести на Јевремов конак и претили да ће „ударити јуришом на сербску варош, народ побити, куће опљачкати и попалити”.¹³ Док је кнез Милош видео у окупљању босанске турске војске на левој обали Дрине претњу и од војне окупације Београдског пашалука, Јеврем га је у својим писмима смиривао а Србе по Шапцу склањао од Турака и терао да избегавају провокације и било какво супротстављање. „И само паметном и одмереном понашању Јеврема Обреновића има се захвалити што је за овај мах Шабач остао на миру. Тале је радио своје, а Јеврем је склањао Србе да избегавају кавге”,¹⁴ запи-

¹⁰ Кнежински кнез – старешина кнежине, мање управне јединице од нахије; подређен нахијском кнезу.

¹¹ М. Гавриловић, *Милош Обреновић*, I, 257.

¹² *Ibid.* 505.

¹³ В. Стојанчевић, *Шабач и шабачка нахија*, 94.

¹⁴ Петровићи, *Грађа*, 119–120.

сано је у једном извору. Кад је београдски везир преко својих тајника ступио у везу са појединим нахијским старешинама и посаветовао их да се одрекну политике кнеза Милоша – нудећи им појединачно да приме исти ферман и постану независне старешине у својим областима – за разлику од многих кнезова који су се колебали и признавали да им се ферман, у ствари, допада, Јеврем Обреновић је најодлучније одбио сва везирова подметања. Овим потезом он је стао на чело тзв. русофилског политичког опредељења међу високим старешинама, за разлику од тзв. туркофила који су били спремни и на компромис.¹⁵

Већ у априлу 1821. године Јеврем, са великом војском која му је дата под команду, улази у Пожаревац и гуши буну двојице старешина који су се поуздали у везируву помоћ и покушали да Пожаревачку нахију одвоје „од остале Србије” и потчине непосредно Марашли Али-паши. Били су то Марко Тодоровић Абдула, управник нахије и Стефан Добрњац, кнез Моравске кнежине са седиштем у Пожаревцу. Још док је са војском стегао обруч око целе нахије и позивао „два погрешивша кнеза” на предају, вратио је са Мораве одред везирове војске која је, тобоже, кренула да помогне у смиривању ситуације. Док је Добрњац успео да изађе из обруча и побегне паши у Лесковац, Абдула је, у време претраге терена, одрпан и измучен, изашао из једне шуме пред Јеврема и предао му се. Овај га је одмах везаног послао у Крагујевац, побуњеничкој војсци наредио да се распусте, конфисковао имања главних бунтовника, покретне ствари са тих имања поделио својим војницима за награду а Јована Обреновића, као новог управника, оставио у Пожаревцу.¹⁶

По повратку из Пожаревца у Шабац, Јеврему, крајем априла (1821), стижу узнемирујућа кнежева писма из Крагујевца „да су Турци открили онај велики грчки план, који је био против самога Султана живота и истребленија отоманског царства”,¹⁷ односно, да су **хетеристи**¹⁸ подигли устанак у Влашкој, Молдавији и у Грчкој и да свуда око Србије „ужасна сеча бива”. Из Солуна према Нишу кренуо је Хусеин-паша Гаваназ-оглу с великом војском па је могуће

¹⁵ М. Гавриловић, *Милош Обреновић*, I, 495–496.

¹⁶ *Ibid.* 508–510; Петровићи, *Грађа*, 414–419.

¹⁷ Петровићи, *Грађа*, II, 234; М. Гавриловић, *Милош Обреновић*, II, 62.

¹⁸ Чланови тајног револуционарног удружења „Филики хетерија”, основаног у Одеси 1814. године, а састављеног од грчких, румунских, српских, бугарских и руских патриота.

да ће, ако продужи у Србију, а не у Влашку, затражити одузимање оружја а може бити да ће се остварити и она гора слутња – војна окупација Београдског пашалука. Иако је српски кнез одраније добијао писма хетериста да им се прикључи, он се чврсто држао званичних руских савета да седи на миру и да не допусти директно мешање Србије у евентуалне догађаје. Сада је Јеврем могао да примети да је страх турског становништва постао већи од српског, да су се све оне кавгације притајиле или побегле у Босну, сигурне да ће се и Срби одлучити на коначно свргавање турске власти. Кнез Милош је највише упирао очи на Турке у Београду и Шапцу а Јеврем му је одговарао (10. маја 1821.): „Истина, Господару, превелики се страх у срца турска уселио!”¹⁹ Док је Јеврем у наредним месецима обилазио границу према Босни и пратио, преко Дрине, кретање Турака – у селу Вукони, у Поцерини, и у манастиру Новацима, код Уба, стварао је тајна складишта оружја и муниције добављаних преко Саве, из Аустрије. Кад је почетком лета, због гласина да ће турска војска сигурно прећи Дрину, српско становништво из Шапца почело да се исељава преко Саве, кнез је храбрио Јеврема да Турци сигурно неће ударити све док „не пукне пушка с наше стране” и да „политика изискује да ми с миром седимо”.²⁰ Реаговао је и београдски везир па је у Шабац послао специјалну комисију да коначно изглади несугласице између Срба и Турака и извиди узроке исељавања. Везиров комесар Мустај-бег је, пред представницима Срба и Турака „подвезао мир” између једних и других и заједно са Јевремом саветовао попустљивост обема странама.²¹ Таман кад се чинило да се страсти стишавају, одјекнула је у августу вест да су у Цариграду прекинути дипломатски односи Порте са Русијом. Недуго потом, почетком септембра, у Београду је умро везир Марашли Али-паша. Овим догађајима отварале су се, по Јевремовом и кнежевом мишљењу, могућности да се руски двор „покавци” с Турском и да Порта пошаље новог везира са задатком да поново покори Србију и угаси све што је стечено после 1815. године. Јеврему, у једном тренутку (10. септембра), није преостало ништа друго него да пита брата: „Кад ће бити војна? Јесенас или на пролеће?”²²

¹⁹ Петровићи, *Грађа*, II, 249–250; М. Гавриловић, *Милош Обреновић*, II, 65.

²⁰ *Ibid.* 265; *Ibid.* 75.

²¹ Архив Србије, Књажевска канцеларија, XXXVII, 51.

²² М. Гавриловић, *Милош Обреновић*, II, 91.

Срећом, до рата није дошло, али је *pro domo* врло брзо стигао нови београдски везир – додуше, са много мањом војском него што се очекивало и без задатка да „покорава” Србију. Био је то Абдурахман-паша, дотадашњи командант Адакалеа, управо онај човек који је на Дунаву хватао писма хетериста (1820) упућена Милошу да се придружи предстојећој буни у Влашкој. Зато српски кнез и није смео да му изађе у свечано сусретање, већ је тај задатак поверио Јеврему.

Са свитом српских старешина, Јеврем Обреновић је 10. октобра 1821. године пред Београдом дочекао везира и његову пратњу, поклонио му се и потом га церемонијално провео кроз капије Калемегдана до окићених и застртих сараја. Господар трију нахија је у високом стилу обавио задатак који му је поверио кнез Милош.²³

Следећих дана, међутим, везир је Јеврема (који је с њим морао да проводи време док се не уреде нови односи) непријатно изненадио изванредним познавањем података о „силном оружју и муницији прикупљеној у Србији”.²⁴ Абдурахман-паша, врло строг и прек човек, чврсте руке, који је себе представио као гаранта да рата у Србији неће бити, испрепадао је Јеврема и неким необичним потезима, у жељи да све сазна, да све види („Већ првих дана и ноћи он је преобучен, час као делија, час као чауш, обилазио варош и кафане, слушао шта се говори, мотрио на ред ... прегледао је град, друга утврђења, топове и топовске табле и разаслао уходе по Србији ...).²⁵ Јеврему се вратило у сећање тамновање из 1815. године па је успаничено написао кнезу: „Кога су змије клале и гуштера се боји ... Ја сам рад одавде изићи, да се самном више реум (залога) за везира чинио не би!”²⁶ После овога, кнез Милош је издао нарочита упутства Јовану Обреновићу и упутио га 29. октобра у Београд да замени брата. Бурна и страшна 1821. година протекла је у спашеном миру а енергични везир је, као што је и обећао, угушио сваку разузданост Турака.

Две–три године привидног политичког затишја (1822–1824), Јеврем Обреновић користи за даље уређивање српског дела Шапца да од њега, прављењем раскрсница и извлачењем улица „под лењир”, створи прву урбанизовану варош у Србији. За своју породицу

²³ *Ibid.* 104; Петровићи, *Грађа*, II, 214; Велибор Берко Савић, *Прота Матија Ненадовић*, Акта и писма, Горњи Милановац, 1984, 373.

²⁴ М. Гавриловић, *Милош Обреновић*, II, 104.

²⁵ *Ibid.* 108.

²⁶ *Ibid.* 109.

подиже лепе конаке у Шапцу и Ваљеу. Села у Мачви и Поцерини своди у шорове, крчи путеве, шири, поправља и насипа стари, познати друм који из Београда, преко Шапца и Лознице, води у Босну. Обнавља манастир Чокешину. Уз све ово, лечи се од хроничне реуматске грознице која га, с времена на време, обара у постељу и подсећа на дане сужањства. Децембра 1824. године грозница бива праћена и страховитим кашљем који Јеврема доводи на праг смрти. Али, тек што у Шабац стиже кнежев лекар Вита Ромита и наређује строго мировање, Јеврем 17. јануара (1825) опет мора у седло, на пут према смедеревској нахији...

Пред војском наоружаних сељака из трију нахија западне Србије, у освит 31. јануара стоји на левој обали Колубаре и, засипан великим снегом, држи се новог кнежевог наређења да још два–три дана не прелази реку.²⁷ Писма из Крагујевца говоре да је у Смедеревској нахији избила буна због високих пореза и осиног, насилничког понашања тамошњих кнезова према сељацима. Главни подстрекач покрета је некадашњи поп, а сада свињарски трговац из Кусатка, Милоје Поповић звани Ђак.²⁸ Буна стиче много присталица и преноси се и на суседне области, Пожаревачку, Крагујевачку, а постоји опасност да захвати и Београдску нахију. Тада би се већ могло говорити о општем устанку против Милошеве власти. Кнежеви чиновници већ су истерани из многих села. Јован Обреновић (управник Пожаревачке нахије), не могући да се домогне Крагујевца, повео је породицу из Пожаревца и избегао у Пореч, на Дунаву. Његов конак у Пожаревцу спаљује Ђаков брат, Милић, а имовину пљачка и дели је побуњеницима. Ђакова војска креће према Крагујевцу и управо се код Тополе и Жабара сједињује са побуњеним Јасеничанима и Лепеничанима ...

Другог фебруара Јеврем прелази Колубару, а сутрадан увече са својим коњаницима улази у Кусадак. Ту сазнаје да је битка већ завршена. Среће се са Томом Вучићем Перишићем – који је са својим Гужанима био у улози главног нападача – и овај му објашњава да је тог дана, у зору, разбио устаничку војску код Опленца али да му је Ђак, рањен у ногу, измакао и да бежи према граници. Јеврем од-

²⁷ *Ibid.* 567–569.

²⁸ Видети: Василије Крестић и Никола Петровић, *Протокол кнеза Милоша Обреновића 1824–1825*, Београд, 1973; Мирослав Ђорђевић, *Ђакова буна*, Београд, 1953; Василије Крестић, *Кнез Милош Обреновић и Ђакова буна*, Глас ССLXL Српске академије наука и уметности, Београд, 1974.

мах пише Милошу да није ни он забадава учествовао у походу, јер да није „са својим војинством одонуд прошао и да Ђак данас разбијен није” и Београдска нахија би се „овому прилепила била!”²⁹ Потом јавља кнезу да је ухваћен Милић, Ђаков брат, и да му је одсечена глава. Кнез му одговара да пронађе ту Милићеву главу и да је натакне на колац, како би је он видео са својим војницима кад ускоро буде пролазио према Селевцу. На путу према Пожаревцу, 6. фебруара, зауставља се у Паланци јер сазнаје да је у Мокром лугу, код Београда, ухваћен Ђак и да ће до мрака бити доведен у то место. Увече у Паланку стижу и Милош и свезани вођа буне. Јеврем спрам светлости лучева слуша убедљив и страشان Ђаков одговор кнезу зашто се подигао: „... Народ није ми дао с миром леба јести и дигнули су се сложено да ти кажу шта трпу од твоје браће, и кнезова и прочи твоји служитеља ...”³⁰ Сутрадан, у пољу Рудине, крај Паланке, одиграва се последњи чин трагичне сељачке буне. На рањеног и изнемоглог Ђака, попетог на једног слабог коњића и пронетог дуж постројеног војничког фронта бива испаљен пушчани плотун. Његово тело дижу на точак а главу шаљу везиру у Београд.

Почетком идуће године (1826) Јеврем у околини Београда преузима главну улогу у гушењу још једног покрета ...

Конкретан циљ ове буне био је уклањање кнеза Милоша са власти и повратак на поновну управу Србијом емиграната, старешина из Првог устанка. У прокламацији која је умножавана и дељена по Београду и околини, Јевремова глава је уцењена на 20.000 дуката а за Милошеву је обећавана награда од 50.000 дуката. Вођа буне био је Ђорђе Чарапић, синовац Васе Чарапића, који је претходне године, као Ђаков присталица, избегао у Аустрију и одатле ступио у везу са Карађорђевим сином Алексом и старешинама из Првог устанка, расељеним у Бесарабији и Хотину. Завереници, који су се налазили са обе стране Саве и Дунава, чекали су да окопни снег и ојачају људством ...

Крајем јануара, по снежној међави, Јеврем креће из Шапца и тек 22. фебруара стиже у Гроцку где сазива кметове, издаје наређења за чување Дунава, забрањује прелазак на другу страну, евакуише сумњиве породице у унутрашњост а потом креће натраг према Шапцу, успут узимајући од свих кметова заклетву верности. Тек среди-

²⁹ М. Гавриловић, *Милош Обреновић*, II, 569.

³⁰ М. Ђорђевић, *Ђакова буна*, 145.

ном априла кнезови Београдске нахије Живко Михаиловић и Никола Станковић наилазе на побуњенике изнад Раковице и у кратком окршају успевају да убију браћу Ђорђа и Марка Чарапића, да им одсеку главе и пошаљу их Милошу у Крагујевац. Након лаког уклањања главних виновника, Јеврем Обреновић стиже 18. априла у Рипањ, село из којег су Чарапићи, и предузима истраживање јатака и свих људи уплетених у акцију. Све сумњиве, по кнежевом наређењу, шаље у Крагујевац на судски процес а у мају оптужене враћају у Рипањ где се, пред икупљеним народом, над њима врши егзекуција. Остаје, за историјску науку, непознат број оптужених и начин њиховог кажњавања, али се зна да сељака Симу Михаиловића Јеврем својом руком „опрема на онај свет” јер овај, међу осталим клетвама и псовкама, помиње и брадавицу на Милошевом лицу! После овога, 24. маја, Јеврем одржава скупштину за три београдске кнежине у селу Борку и на њој тумачи кнежеве заповести и савете, а народ му (према тексту његовог писма Милошу) говори: „Ми нећемо ни за кога да знамо, ми имамо Господара нашег, који се о нама стара и брине, како нам год он заповеда онако ћемо а не друкчије!”³¹ Егзекуција у Рипњу, поред осталог, добро илуструје чињеницу да је Јеврем једини српски чиновник који има право да убије човека без Милошевог допуштења.³²

Управо у годинама у којима се гуще две велике народне буне (Ђакова 1825, Чарапићева 1826), Јеврем Обреновић постаје први старешина који из државне благајне прима плату за 200 војника (по 100 из Шабачке и 100 из Ваљевске нахије), које српска власт назива „уписним пандурима”, чиме се пред Турцима крије увођење праве, редовне војске.³³ Исте године (1825) Јеврем подиже прву касарну у Србији, спратну зграду са четири одељења, у Шапцу (касарне тек касније подижу и у другим нахијским центрима). Јеврем први почиње да врши и праву обуку („егзерцир”) са својим војницима, 17. августа 1826. године, у Шапцу. Обука се врши по аустријском начину а „егзерцир–мајстори” су Срби подофицири који су раније служили у аустријској војсци. Кад крајем децембра 1826. године прима чоју

³¹ М. Гавриловић, *Милош Обреновић*, II, 629–636.

³² Вук Стеф. Караџић, *Историјски списи*, I, Београд, 1964, 100.

³³ За полугодишњу плату 100 војника из Шабачке нахије добио је 27. јула 1825. године 1650 гроша, а 29. јула за 100 војника из Ваљевске нахије добио је 1695 гроша; Мита Петровић, *Финансије и установе обновљене Србије*, III, Београд, 1901, 733; М. Гавриловић, *Милош Обреновић*, II, 613, 332–338.

за војничке униформе, хвали се да ће његови „солдати” први обући српске војничке униформе.³⁴ Иако Вук Караџић даје подругљиву слику о судбини првих српских гарнизонских војника, како живе „проклињући своју несрећу и једнако уговарајући да беже сваки својој кући, да се жене и живе као и остала њихова браћа”,³⁵ војна организација коју започињу Јеврем и Милош Обреновић корак по корак напредује, број војника се увећава а расходи за њихове плате улазе у редован државни буџет.

Јануара 1828. године Јеврем је имао први пут прилику да се упозна са новим београдским везиром Хусеин-пашом Гаваназ-оглуом (1827–1833). То је било уочи руско–турског рата (1828–1829), када је Porta, преко београдског везира, затражила од народа у Србији „сенет” (обавезу) да ће у све извеснијој ситуацији на међународном плану остати верни и покорни султану. На скупштини главних старешина у Крагујевцу, 28. децембра 1827. године, одлучено је да Србија остане у миру и да се Порти одговори траженим сенетом, али уз узвратни сенет: да ће се по смиривању ситуације испунити народне молбе из 1820. године. Акт са таквим садржајем и потписима дванаест нахијских кнезова Јеврем Обреновић је, у пратњи високих српских старешина, донео у Београд 16. јануара 1828. године. Испред града пред њега су изашли београдски муселим и везиров син Адбул-Раман, са великом пратњом и поклонима. Пролазећи заједно главном варошком улицом (данашњом Васином), према граду, посматрали су људе који се тискају с једне и с друге стране ешалона и сами праве обезбеђење од напада каквог фанатичног Турчина. Јеврем је поздрављан усклицима: „Живео књаз и његова фамилија!” Пријем код везира био је веома срдчан а после два дана Хусеин-паша му је показао превод српског скупштинског акта на турски језик и прочитао му писмо које је сам написао султану у вези са српском молбом. На растанку, 25. јануара, обдарен је самур-ћурком и лахоршалом, а старешине из његове пратње добиле су по добар капут.³⁶

Две године касније (1830), Јеврем је опет у гостима код Хусеин-паше, сад већ у улози церемонијал-мајстора свечаности која ће обзнанити да „у Европи има држава србска!”³⁷ Заједно са везиром

³⁴ *Ibid.*

³⁵ Вук Караџић, *Историјски списи*, I, 207.

³⁶ М. Гавриловић, *Милош Обреновић*, III, 39–45; Р. Љушић, *Кнегиња Љубица*, Горњи Милановац, 1997, 69.

³⁷ Из писма Јована Гавриловића Н. Н., Вуковар, 8. априла 1830 (Преузето из Р. Љушић, *Кнежевина Србија 1830–1839*, Београд, 1986, 5).

договара се, најпре, о дочеку Портиног комесара Лебип-ефендије – који у Београд доноси Хатишериф о аутономији Србије и Берат којим се Милошу Обреновићу додељује наследно кнежевско достојанство – а потом о начину и месту где ће се акти са султановим потписима читати. У пратњи везировог силахтара, неколико ич-ага, алајбегова и спахија 21. новембра излази у сусретање Портином чиновнику код Пашине чесме а потом поворку свечано прати до града. Запењујући на варошким капијама турске страже српским, 5. децембра, заједно са силним светом дочекује и брата, кнеза Милоша, у пратњи своје униформисане гарде и војног оркестра. Седам дана касније, на св. Првозваног Андреја, јашући у почасној поворци иза кнеза и његових синова, а заједно са Димитријем Давидовићем и Алексом Симићем, праћен гардом и осталим чиновницима стиже до Ташмајдана, где већ чекају митрополит и свештенство. Потом стиже и везир са својом свитом, огрће Милоша црвеном херванијом и, пре читања аката, ставља их, церемонијално, прво Милошу на прса, унакрст. Сутрадан, 13. децембра, на истом месту, после читања аката на српском језику, Јеврем посматра мноштво света које, у молитвеној тишини, скинутих капа, сазнаје да Србија овим чином постаје држава, наследна монархија под султановим сизеренством, кнежевина, а потом, тај исти народ, плачући и кличући од среће, креће за кнежевом поворком – у којој је и Јеврем – и прати процесiju до цркве где „уз звуке звона и пуцњаву топова” Милош Обреновић бива миропомазан као кнез- владар, целива му се освећена херванија и пева „Тебе Бога хвалимо”.³⁸

Јеврем Обреновић – јашући на накићеном коњу београдским сокацима, (по вароши у којој се, по речима једног странца, путописца, управо додирује „умирање и ново оживљавање, пропаст и подизање, прошлост и будућност”³⁹) – свакако не слути да ће ускоро, због „разни неповољни обстојатељства” насталих као последица спровођења одредби Хатишерифа, морати и сам прећи у Београд, како „би се надгледање јавног мира и поретка у бољи ред у томе месту увести могло”.⁴⁰

³⁸ Радосћ Лјушић, *Кнежевина Србија 1830–1839*, Београд, 1986, 7–13; М. Гавриловић, *Милош Обреновић*, III, 218, 224, 271, 288–298.

³⁹ М. Пауновић, *Београд кроз векове*, Београд, 1971, 518 (С. Капер).

⁴⁰ Архив Србије, Књажевска канцеларија, VIII, 391.

Наиме, док је с пролећа 1831. године пожуривао Турке око Шапца и Лешнице на исељавање у Босну пре истека једногодишњег рока, како је било прописано Хатишерифом, а ови се бунили и тражили „да виде везирову бурунџију”, јављено му је, најпре, да је под његову, тек купљену кућу у Београду, на Зереку (данашња улица Краља Петра Првог), подметнут пожар...

Београдски Турци, у више наврата, после читања Хатишерифа, покушавају да запале целу чаршију. Полицијски извештаји говоре о све чешћим пожарима, у неким да за једну ноћ изгори по десетак српских кућа и дућана.⁴¹ Тек ретки Турци гледају да на миру продају своје куће и добра и да хватају пут, показујући се „ипак као прави мусломани, предани својој судби и спремни да напусте земљу”.⁴² После сугестије везира Хусеин-паше кнезу Милошу да у Београду има разних народности и да би због све чешћих нередa кнез требало да се посаветује са старешинама и да за надзорника града и околине постави неко озбиљно лице (као што је „ваш брат Јефрем”),⁴³ Милош Обреновић, чија је породица у то време већ живела у Београду, заиста врши консултације са старешинама а потом, 20. новембра 1831. године, доноси одлуку да за губернатора вароши и нахије београдске постави свога „Брата Г-на Јефрема Обреновића”.⁴⁴ У саопштењу „Славном Суду вароши и нахије београдске” кнез наглашава да се под Јевремову команду стављају сви „чиновници, Капетани и прочи овима одани служитељи” Београда „и све у београдском окружију наодеће се политическе, полицајне и економическе власти”.⁴⁵ Већ 25. новембра Јеврем пише Милошу из Београда како је по његовом „определенију” дошао у Београд и како је „скупио отменије житеље: београдске, савамалске и палилулске, како нашег тако и јеврејског вероисповеданија” и посаветовао их, због инцидентата које праве Турци, како се треба понашати и „како им се у напредак владати ваља”.⁴⁶ Породицу доводи у Београд крајем де-

⁴¹ Архив Србије, Књајеска канцеларија, VII, 752; Б. Перуничкић, Управа вароши Београда, 67.

⁴² Куниберт др Бартоломео, Српски устанак и прва владавина Милоша Обреновића 1804–1850, I–II, Београд, 1901, 264–265.

⁴³ Архив Србије, Књајеска канцеларија, XXX, 775.

⁴⁴ Архив Србије, Књајеска канцеларија, VIII, 391.

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ Тихомир Р. Ђорђевић, *Јевреји у Србији*, Из Србије кнеза Милоша, Београд, 1922, 210.

цембра 1831. године и усељава је у кнежев нови конак у вароши, код Велике пијаце (на месту данашњег Капетан-Мишиног здања), који му је брат уступио да са њим „као својим собственим добром својевољно располагати може”, у замену за конаке у Шапцу и Ваљеву.⁴⁷

Губернатор вароши и нахије београдске (градоначелник Београда)

По доласку Јеврема Обреновића за управника београдске вароши и нахије, новембра 1831. године, политички и међуверски сукоби се стишавају а каснијим Хатишерифом (1833) београдским Турцима даје се право да трајно остану у вароши. Настале повољне прилике Јеврем користи, као и увек, да се посвети културном раду. У свом дому окупља књижевнике, шири своју приватну библиотеку, огромним прилогом помаже да се 1832. оснује Народна библиотека у Београду (данас Народна библиотека Србије). Као претплатник помаже издавање многих књига, повећава колекцију слика, чини поклоне у новцу младим људима који се школују у иностранству а они му се одужују објављивањем песама захвалница или доласком, по завршетку студија медицине, за његове личне лекаре (Јован Стејић).

У лето 1834. године, заједно са Стојаном Симићем и Јоксом Милосављевићем, прати кнегињу Љубицу и „бега” Михаила у Видин, у посету видинском (бившем београдском) везиру Хусеин-паши Гаваназ-оглуу. Док кнегиња проводи дане гошћења са пашином баш-ханумом (супругом), Јеврем води политичке разговоре са Хусеин-пашом. Једне вечери за госте из Србије приређује се, у Видину, прави ватромет а кнегиња Љубица пише кнезу о „лимунацији”, „ракетлама” и „којекаквим ватреним фигурама”, због којих се, поред осталог, не може „са дочеком нафалити”.⁴⁸

После поделе земље на четири војне области, Јеврем 9. марта 1835. године постаје командант Подрињско-савске војне области а 3. јуна добија чин генерал-мајора.

Неколико дана касније (15. јуна 1835. године), због кнежевог пута у Цариград, Јеврем је постављен за кнежевог заступника у зе-

⁴⁷ Архив Србије, Књажевска канцеларија, XXV, 21.

⁴⁸ Р. Љушић, *Кнегиња Љубица*, 69.

мљи, са чим је претходно упозната и сагласност дала Петровска скупштина (11. јула). За сталне Јевремове саветнике кнез је одредио Димитрија Давидовића и Милету Радојковића. Од 3. августа 1835. године, кад је преузео кнежеве послове, Јеврем је из Крагујевца у Цариград слао брату редовне рапорте о важнијим пословима у Државном савету и редовне десетодневне рапорте обласних војних команданата.⁴⁹ Крајем септембра морао је у Београд, где је дочекао новог београдског везира Јусуф-пашу Серезлију а сутрадан је до Остружнице отпратио старог везира Веџи-пашу (1833–1835), који је преименован за босанског везира. И са једним и са другим везиром имао је разлога да буде (и остане) у срдачним односима. Серезлија га је лично извукао из тамнице 1815. године а Веџи-паша, док је службовао у Београду, показивао је пријатељску наклоност према њему и био гост на свадби његових близнакиња, удатих у истом дану (2. марта 1834. године).⁵⁰ Крајем новембра (29) изашао је да дочека брата чак у Пожаревцу, одакле га је допратио до Крагујевца, предао му све функције и пред свим старешинама био веома похваљен од кнеза за начин како је водио његове послове.

Управо у време кнежевих припрема за пут у престоницу Царства и Јевремовог намесниковања долази до првог отвореног спора између браће, по сасвим приватној линији. Јеврем је ушао у пазар са Мишом Анастасијевићем (Капетан-Мишом) нудећи му своју кућу у центру вароши, истовремено започињући градњу нове куће ниже Теразија (на углу данашње Милоша Великог и Крунске улице). Мајстор Карол Арент начинио је план у стилу немачке архитектуре, довукао целокупну грађу и подигао темељ, кад је кнез Милош наредио да се стане са радовима. Тома Вучић Перишић, тада у звању „бинамина” (надзорника градње), морао је Милошу да поднесе рачун од 3.000 талира предвиђених за трошкове израде и да, Јеврему за љубав, моли кнеза да се кућа „по започетом плану соверши”. Тек по кнежевом повратку из Цариграда, радови су настављени, а породица се у нови дом уселила с јесени 1836. године.⁵¹

⁴⁹ Архив Србије, Књажевска канцеларија, XIV, 588; Мита Петровић, *Финансије*, 520; М. Гавриловић, *Милош Обреновић*, III, 520.

⁵⁰ Новине Србске, 38/1835/299.

⁵¹ Миодраг Коларић, *Класицизам код Срба*, Грађевинарство, Београд, 1966, 34, 277; Р. Љушић, *Љубави српских владара и политичара*, Београд, 2000, 126.

У опозицији (1836–1839)

Септембра 1836. године чест и драг гост у Јевремовој кући постаје Антун Михановић, аустријски конзул, управо приспео у Београд као први страни конзул у Кнежевини Србији. Михановић је, уз високо образовање које га је брзо препоручило за врло високе положаје у Монархији, био и песник (творац хрватске химне „Лијепа наша”), један од антиципатора Илирског покрета. Књижевно настројен, европских манира и целокупног држања, он наилази на добар пријем и оставља дубок утисак у дому највећег мецене у Србији, где се, још од шабачких дана, стварао прави књижевни клуб. Пред Димитријем и Христином Тирол, учитељима Јевремове деце, Јованом Стејићем, лекаром и песником, Глигоријем Возаревићем, Јевремовом ћерком Анком која већ пише, преводи са немачког и свира пред гостима на клавиру, Михановић у дугим вечерњим сатима прича о Напуљу, Венецији, Падови, Риједи, Загребу и другим градовима у којима је боравио или службовао, рецитује своје песме и прича о књижевности и језику.⁵² Али, у исто време, Михановић се не слаже с кнезом Милошем који му замера што се, преко својих овлашћења, меша у чисто унутрашње ствари Кнежевине, воли да арбитражу у избору чиновника, самовољно ослобађа из затвора једног аустријског поданика и шаље неповољне извештаје о кнезу у Беч.⁵³ Кнез, најпосле, замера и Јеврему што радо угошћује таквог човека. Он зна да већ неко време, кроз широм отворена врата Јевремове куће, улазе и други који су незадовољни његовим начином владавине (Д. Давидовић, А. Симић, Т. Вучић Перишић, Ћ. Протић и др.) и да ту слободно износе своју огорченост. Ту, напослетку, често долази и кнегиња Љубица, која, желећи да види мужа ограниченог у приватном животу, почиње да помаже његове политичке противнике. Сви они говоре да кнежеву власт треба некако ограничити (најбоље уставом), а Јеврем и сам, помало, признаје да му је досадило братовљево тоторство. Поред свега, кнез зна да га ни брат ни жена, кнегиња Љубица, не мрзе, али постаје срдит што Јеврем дозвољава другим љу-

⁵² Архив САНУ у Београду, бр. 14147, Дневник Анке Обреновић (необјављени рукопис), 3–4; Архив Србије, Књажевска канцеларија, ХIћ, 1258); Б. Куниберт, *Српски устанак...*, 78–83; Нил Попов, *Србија и Русија од Кочине крајине до Светоандрејске скупштине*, Београд, 1870, 327; Р. Љушић, *Кнежевина Србија*, 150–165, 343–364; *Idem*, *Љубави српских владара...*, 128.

⁵³ Б. Куниберт, *Српски устанак*, 107–109; Р. Љушић, *Кнежевина Србија*, 343–364.

дима да га у његовој кући и у његовом присуству мрзе. Штавише, сви они, рачунајући и његовог рођеног брата, каријеру дугују њему; то су, по кнежевом мишљењу, мали људи којима је он, како је једном рекао Протићу, „црева на рукама држао”, али су то они заборавили. Кнез, такође, преко свог лекара Б. Куниберта, сазнаје да се Михановић, као четрдесетогодишњи нежења, заљубио у његову шеснаестогодишњу синовицу Анку („Илиркињу од Србије”) и да се о будућем браку већ увелико бруји по београдској чаршији.⁵⁴

Кнез покушава да се према брату и даље прави равнодушан, али је све чвршћи у ставу према Михановићу. Кад је аустријски конзул коначно ударио на кнежевог миљеника, доктора Куниберта – проналазећи тобоже његово карбонарско порекло, под претпоставком да и даље ради против аустријских интереса и да и њега омета у вршењу службе – кнез Милош тражи од Бечког двора да Михановића преместе из Србије. Оптужује га и пред Портом да се меша у „чисто српске ствари”.⁵⁵

Јеврем је огорчен због овог кнежевог потеза јер се он тиче и приватних ствари његове куће. Не налази начина да узме у заштиту будућег зета ако би се кнежев захтев и усвојио. Управо тих дана из Крагујевца у Топчидер стиже кнез и позива га у обилазак започетих јавних грађевина на периферији београдске вароши. Према речима присутног пратиоца, доктора Куниберта, кнез током целог дана, при разговору, не предочава Јеврему да сумња у њега нити помиње Михановића и друге редовне госте у његовој кући. Као да се ништа није догодило. Сам Јеврем о томе не сме ни да поведе реч. Тек увече, при растанку, кнез му поверава дужност да, у звању бина-емина (надзорника грађевина), настави да прати изградњу започетих објеката, будући да је одувек „волео занимања ове врсте”.⁵⁶ Вероватно је у овој реченици садржана и опаска на рачун Јевремовог самовољног зидања куће испод Теразија. Куниберт, пак, ово тумачи као Милошево попуштање и знак да се не љути, али Јеврем то доживљава као још једно понижење: у свом дому јадикује да је од њега, губернатора београдског и војног команданта, направљен прост „зидар и палир” и да он неће моћи преко овога да пређе.⁵⁷

⁵⁴ Б. Куниберт, *Српски устанак*, 107–114; Р. Љушић, *Љубави српских владара*, 128.

⁵⁵ Куниберт, *Српски устанак*, 121–127; Р. Љушић, *Кнежевина Србија*, 356; Н. Попов, *Србија и Русија*, I, 325–326.

⁵⁶ Куниберт, *Српски устанак*, 128–129.

⁵⁷ *Ibid.*

Занимљиво је како је М. Ђ. Милићевић у свом „Поменуку”,⁵⁸ објављеном 1888. године, еуфемистички објаснио почетак сукоба браће: „Године 1837, с неког злосрећног рђавог разумевања једне Милошеве намере, Јеврем се љутне на брата, и пређе на страну његових противника, што је свима била велика радост, а за њега и брата му велика штета.”⁵⁹ Куниберт је, сматрамо неоправдано, тврдио да је до разлаза међу браћом почело да долази још 1829. године, када се Јеврему родио син Милош, што је утицало на „славољубиве жудње” млађег брата.⁶⁰ Јован Хацић је, сматрамо – још мање оправдано, сматрао да је разлог сукоба био Јевремов премештај из Шапца у Београд (1831) и да је Јеврем већ то, наводно, доживљавао као казну.⁶¹ А. Симић је нешто ближи, кад каже у својим „Сећањима” да се Јеврем приближио опозицији 1835. године,⁶² а Ј. Живановић, по нашем мишљењу, даје праву годину почетка сукоба (1837), али грешки у објашњавању разлога.⁶³

Сматрамо да је сукоб међу браћом, без обзира на раније потискиване љутње, плануо управо у вези са Михановићевим случајем. Кад је, наиме, постало извесно да ће Антун Михановић напусти Србију, Јеврем је поднео оставку на све функције и затражио пасош за себе и за целу породицу. Кнез је преко Куниберта и управо приспелог енглеског конзула Л. Џ. Хоџеса покушавао да га одврати од пута, али је он са целом породицом 26. јуна 1837. године ипак напустио земљу. Отпутовао је у Влашку, у бању Мехадију, где је остао породицу, а потом је са Вучићем отишао у Оршаву, где се срео са Стојаном Симићем, Ђорђем Протићем и руским конзулом Герасимом Васиљевичем Вашћенком. Преко барона Рикмана ступио је у везу и са руским царем који му је поручио да нема потребе да долази у Петроград, јер ће он ускоро у Србију, у специјалну мисију, послати свог ађутанта, кнеза Василија Андрејевича Долгоруког. Сматрајући да је успоставио најважније контакте, крајем лета 1837. године вратио се у Србију са целом породицом и групом опозициона-

⁵⁸ М. Ђ. Милићевић, *Поменик*, 462.

⁵⁹ *Ibid.* 462.

⁶⁰ Куниберт, 523–524.

⁶¹ Ј. Хацић, *Спомени из мојега Дневника*, „Огледало србско” (I), Нови Сад, 1864, 41.

⁶² Сећања Алексе Симића на кнеза Милоша (приредио Радош Љушић), Крагујевац, 1997, стр. 60.

⁶³ Ј. Живановић, *Неколико примеренија на књигу Словени у Турској од Кипријана Робера*, Споменик СКА VI, Београд, 1890, 39.

ра, са намером да заједно непосредно утичу на догађаје и на кнеза да промени начин владавине. Тако је постао један од стубова опозиционог покрета.

Првих месеци по повратку, међутим, Јевремова породица у Београду је, по Милошевом наређењу, била у потпуној друштвеној изолацији („да никакав чиновник њима не иде, нити се с њима са-стаје”).⁶⁴ Али, убрзо је стигао из Русије кнез Долгоруки, који се, додуше, кратко задржао, али је узео од Јеврема списак најистакнутијих људи којима би, по мишљењу кнежеве опозиције, требало попунити Савет и друге установе. Потом је отишао у Крагујевац и „с највећом учтивошћу” укорио кнеза због незахвалног претпостављања енглеског пријатељства руском (мислећи на Хоцеса, којем се Милош одмах приближио), опоменуо га да је још према Хатишерифу из 1830. године требало установити Савет са непокретним члановима и показао му листу кандидата који би „по руском мишљењу” били најпогоднији за његове чланове, не говорећи му, наравно, да је листу узео од Јеврема. После тога, кнез је издао налог Српској агенцији у Букурешту да Стојану Симићу и осталим опозиционарима врати пасоше.⁶⁵

Почетком јануара 1838. године енглески конзул Л. Џ. Хоцес решио је да помири завађену браћу Јеврема и кнеза Милоша, али је због трагедије у Јевремовој породици (смрт ћерке Симке 9. јануара), у тој намери успео тек 6. фебруара. Тада су отишли заједно код митрополита Петра, пред њих су донесене две свеће и Јеванђеље и прочитана заклетва. За текст заклетве Јеврем је после причао: „Шта је било у њој ја од муке не памтим; знам само да је било: што видим, као невидео, што чујем, као не чуо, и да се ни у какву политику не мешам”.⁶⁶ Увече су му чиновници долазили на честитање а он је преко Раје Дамјановића поручио Вучићу да то што се тог дана догодило не значи да је он имало променио своје мишљење!

Три дана касније (9. фебруара), Јеврем је са госпођом Томањином морао да присуствује балу који је енглески конзул организовао у свом дому. Присутни су били кнез са кнегињом и синовима, Куниберт са својом супругом и још много званица. Наздрављало се краљици Викторији, цару Николају, султану Махмуду, кнезу Милошу, господару Јеврему и узвикивало: „Ура!”, „Виват!” и „Многаја

⁶⁴ Архив Србије, Књажевска канцеларија, VIII, 666.

⁶⁵ Куниберт, *Српски устанак*, 153–154; Р. Љушић, *Кнежевина Србија*, 433.

⁶⁶ Н. Попов, *Србија и Русија*, II, 350.

љета!” Кнез је у једном тренутку повео српско коло које је засвирила књажевска банда, што је проузроковало велику радост међу присутнима. Неколико дана касније све се то, са истим званицама, поновило и у кнежевом конаку у Топчидеру.⁶⁷

Крајем фебруара (22) 1838. године у Београд је, у звању руског конзула, пристигао Г. В. Вашћенко и одмах се у Јевремовој кући срео са својим познаницима из Оршаве. Ствари око израде устава почеле су да се брже одмотавају. Вашћенко се срео и са кнезом, подсетио га на обећање које је дао кнезу Долгоруком, а потом у Београду убрзао формирање и рад велике уставотворне комисије. За председника те комисије именован је Јеврем, а међу члановима је било и кнежевих противника и приврженика. Зато су искрсавали разни смерови за обликовање коначног акта и долазило је до жестоких свађа. Опозиционари су успели да придобију на своју страну Јована Хаџића, ученог Србина и правника из Угарске, а Јеврем је, као председник комисије умео да седне крај њега и каже: „Будите ми друг и говорите за ме, ја ћу пристати на све ваше речи”, или да га сваки дан запиткује да ли је готов с нацртом, мислећи да се текст устава пише веома брзо.⁶⁸

Послови у вези са писањем устава, напротив, текли су веома споро, а суштина спора код свих уставних нацрта сводила се на равнотежу власти између кнеза и Савета. У уставну проблематику уплела се, поред Русије и Енглеске, и Аустрија (преко писача закона), а уставно питање је све више излазило из граница Србије. Напоследку се, по наговору Енглеске, умешала и сизеренска држава – Турска, па је одлучено да се све реши у њеној престоници. После осмомесечних расправа, у Цариграду је 23. децембра 1838. године коначно написан тзв. Турски устав који је Порта 3. јануара 1839. године послала београдском везиру у виду Хатишерифа, четвртог по реду. Њиме је вишегодишње уставно питање у Србији било решено.⁶⁹ Кнез Милош је претрпео пораз у борби са опозицијом: уништен је његов апсолутизам, врховну власт је морао да дели са Саветом чије чланове није могао да смењује док им се кривица не докаже на Порти, створено је независно судство, заштићена су права чи-

⁶⁷ Новине Србске, 4/1838 (28. јануара); Исто, 6/1838 (9. фебруара).

⁶⁸ Нил Попов, *Србија и Русија*, II, 361; Р. Љушић, *Кнежевина Србија*, 160–162.

⁶⁹ Р. Љушић, *Кнежевина Србија*, 183.

новника и приватна својина грађана, укратко – Србија је постала уставна и правна држава.⁷⁰

Сутрадан по свечаном читању Хатишерифа, 23. фебруара 1839. године, Јеврем Обреновић је, кнежевим указом а према списку који му је достављен, потврђен за председника Државног савета. Кад се са тим сагласила и Народна скупштина, заједно са кнезом, саветницима и посланицима у цркви је, пред митрополитом, положио заклетву на Устав.⁷¹

Када је, крајем маја, у Шумадији, избила буна коју је повео Јован Обреновић са циљем да врати стари поредак, кнез је стављен у кућни притвор на Топчидеру а Јеврем се потпуно узнемирио гледајући одлазак Вучићеве војске из Београда према побуњеницима. Према једном сликовитом сећању, није се могао скрасити ни на једном месту, већ је „клецао” из сокака у сокак, страхујући за исход битке.⁷² Исти извор каже да је кнез, чувши како му се брат узврteo, резигнирано прокоментарисао: „... прозреће и он на очи, али доцкан!”⁷³ Кад се Вучић 11. јуна појавио на Врачару, тријумфално водећи везаног Јована са педесетак побуњеника, Јеврем је, за разлику од других чиновника који су потрчали на добродошлицу, остао у својој кући („ал’ оће Вучић да му он дође, ал’ Јеврем неће”). На то је Аврам Петронијевић узео свој фијакер, отишао по њега и довео га пред Вучића. Јеврем није могао дуго да гледа окованог брата ... „И онда је била за њега прилика да се тргне из занешености; јер је имао чес видети, паметни Јеша, свог брата у сужањству и окована, а другога готова за прогонство”, размишљао је у својим мемоарима очевидац ових догађаја Стевча Михаиловић.⁷⁴ Штавише, Јеврем је сутрадан (12. јуна) честитао војницима београдског гарнизона што су устали против „зломисленика овога благостанија народног јер су га хтели нарушити и уништити”.⁷⁵ Дан касније, кнез Милош је прихватио већ написану оставку, уз обећање руског конзула да ће његов старији син Милан бити признат за српског кнеза. Јеврем Обреновић је био једини човек с којим је кнез одбио да се поздрави прили-

⁷⁰ *Ibid.* 165–191.

⁷¹ Стевча Михаиловић, *Мемоари*, Београд, 1928, 128–132.

⁷² *Ibid.* 132.

⁷³ *Ibid.*

⁷⁴ *Ibid.*

⁷⁵ Новине Србске, 22/1839 (29. мај).

ком поласка из Србије у Влашку, у изгнанство, седајући у лађу на савској обали, под Калемегданом, 15. јуна 1839. године.⁷⁶

Седам година раније, Вук Карацић, у свом чувеном писму кнезу Милошу Обреновићу (12. априла 1832), у коме га је, поред осталог, наговарао да уведе законе и „конституцију” (устав), рекао је на једном месту: „Ваш брат Јефрем не знам је ли с владањем Ваше Светлости што задовољнији него икакав други чиновник, али би он сутра за Вас погинуо...”⁷⁷ Видели смо да су се, у међувремену, и Јеврем и Милош – али и политичке прилике у Србији – потрудили да нико ни за кога не залегне животом. Штавише ... Занимљив је, међутим, још један Вуков коментар из исте године (1832), који још сликовитије и с мало више детаља осветљава односе између браће: „... Истина да Милошев брат Јефрем, кад није код Милоша, живи и влада, као и Милош, и готово би се могло рећи, да власт у целој земљи с њиме дели; али му (Милош Јеврему – Н. Ј.) свакојаким могућним начином пркоси и досађује, а особито гонећи све људе које он радо има. Тако су летос само за уз пркос Јефрему, кад је он отишао у Меадијске илице, шабачки прота, Јован Павловић, и Јефремов пашенос, Ђука Стојићевић још с неколико Јефремови љубимаца отерани из Шапца у Крагујевац, као највећи злочинци; а у наији Ваљевској капетан прота Ненадовић и капетан Јовица Милутиновић истерани из службе. И доктор је Стејић највише за то морао пребећи на ову страну (у Земун – Н. Ј.) што је љубимац и почитатељ Јефремов, од кога га је Милош био отео себи у службу. Исто је тако, уз пркос Јефрему, Милош јесенас отишавши у Шабац објавио људима да се сваки може тужити на све, што мисли, да му је Јефрем за време свога онде владања, од године 1816. до лане криво судио. И тако на очевидну неправедну штету многи људи искваре све пресуде, продаје и погодбе, које су за то време онде биле учињене.”⁷⁸ Када се узму у обзир овакве чињенице, постаје јасније зашто је Јеврем, управо у време када се почела организовати старешинска опозиција кнезу Милошу, и сам пожелео заштиту свог чиновничког положаја и достојанства. Његов проблем је, међутим, био у томе што је превидео чињеницу да је на било какав положај доведен не зато што је стигао

⁷⁶ С. Михаиловић, *Мемоари*, 136.

⁷⁷ В. Карацић, Писмо кнезу Милошу од 12/24. априла 1832. године, *Историјски списи*, I, Београд, 1964, 187.

⁷⁸ Вук Карацић, *Историјски списи*, I, 347.

да покаже своје способности, већ зато што је владарев брат. Већ у току 1839. године он ће ту чињеницу почети да схвата...

На скупштини 25. јуна 1839. године – кад је већ у име тро-чланог Намесништва (са Аврамом Петронијевићем и Томом Вучићем-Перишићем), односно у име кнеза Милана Обреновића указивао на правце даље политике – Јеврем је одржао говор којим се беспштедно окомио на свог прогнаног брата завршавајући реченицама: „... Но, хвала Богу, злоковерни план његов не изиђе му за руком. Зло, које је он другима приуговљавао, паде на њега самога... Оде једном за свагда у Влашку, да тамо остале дане своје проводи и живи. Сад ништа више ми с њим немамо!”⁷⁹

Већ истог лета, он је отео од кнеза куће, дућане и воденице у Шапцу и Ваљеву, а пред Саветом је то образложио рекавши да је наведене поседе продао брату 1831. године, али да их није наплатио; сада их само враћа себи, правом власнику.⁸⁰

Против уставобранитеља (1839–1842)

После смрти кнеза Милана Обреновића 8. јула 1839. године, чекало се на повратак у Србију млађег Милошевог сина Михаила кога је отац одвео са собом у Влашку. У таквој атмосфери, која је потрајала месецима, дошло је до потпуног, додуше очекиваног, разлаза међу намесницима и до поделе на политичкој сцени Србије на „јевремовце” и „вучићевце”.⁸¹ Прву политичку струју („партију”) чиниле су присталице обреновићевске династичке политике (називали су их и једноставно „обреновићевцима”) и они су чекали нестрпљиво долазак у Србију 16-годишњег Михаила. „Вучићевцима” су се називали припадници друге политичке струје који су себе сматрали јединим правим браниоцима Устава из 1838. године – „правим уставобранитељима”. Они су од почетка изражавали антипатије према свему „милошевском”, тражили потпуно чишћење чиновничког апарата од Милошевих присталица а колико су били спремни да прихвате Михаила за новог кнеза јасно су показали кад су рекли да

⁷⁹ Новине Србске, 25/1839 (14. јун).

⁸⁰ Архив Србије, Министарство иностраних дела, V, 1839, III, 28; Р. Љушић, *Прво Намесништво (1839–1840)*, Београд, 1995, 113.

⁸¹ Р. Љушић, *Прво Намесништво (1839–1840)*, Београд, 1995, 22; Драгослав Странјаковић, *Вучићева буна 1842. године*, Београд, 1936, 17.

„ни кучета кнеза Милоша у отечеству трпити неће”.⁸² Њихов крајњи династички циљ био је довођење Александра Карађорђевића (Карађорђевог сина) на престо Србије. Превага ових других била је очигледна, али су „јевремовци”, иако потискивани, успели да задрже поједине кључне позиције у управи земље.⁸³

Јеврем, који се две-три године отворено и устрајно борио против политике рођеног брата, сада се, за само неколико дана, нашао у потпуном политичком и животном раскораку. Али, као да тога није желео да буде потпуно свестан. У ситуацији која је настала ишчекивањем доласка његовог синовца, оличење, симбол династије постао је он сам. Али, знало се и да он „није умео да води народ нити да га загреје за неку ствар”. Уместо да схвати да је закорачио на праг пораза и присети се Кунибертовог упозорења две године раније да опозицији служи само као средство које ће бити одбачено чим обави велики задатак, он је неуморно и даље градио свакојаке политичке рачунице: у случају да Милош не пусти Михаила, на српском престолу видео је и самог себе или барем свога сина. Иако је и у самом намесништву био у мањини – јер је и Аврам Петронијевић био потпуно на Вучићевој страни – он је, не губећи наду у опстанак династије, заступао приврженике малобројније политичке струје.

Постојала је могућност да дође и до крвопролића. После захтева противника да му се укине годишња апанажа од 10.000 талира, оснивања засебних „почасних” народних скупштина на којима се викало против Јеврема а кнегиња Љубица називана „старом вештицом”, неким окружним начелницима који су стали на његову страну припрећено је смрћу, као издајницима земље. У спору којем је, чини се, недостајала само још једна варница, морао је интервенисати Вашићенко и уставобранитељске присталице у Вучићевом дворишту укорити за њихов рад.⁸⁴

Кад је Јовану Обреновићу, осуђенику на десет година затвора, понуђена блажа казна само да се на суду изјасни против Милоша – што би га више оцрнео казна би му била више смањена – Јеврем је навалио на брата због династичких интереса „да га усвјетује, да рекне на Књаза, па било или небило, да само спасу себе и фамилију, а од Књаза, што би, би!”⁸⁵

⁸² Д. Страњаковић, *Вучићева буна*, 17.

⁸³ Р. Љушић, *Прво Намесништво*, 22.

⁸⁴ *Ibid.* 22, 116, 117; Д. Страњаковић, *Вучићева буна*, 17–19.

⁸⁵ С. Михаиловић, *Мемоари*, 142.

У то време „вучићевци” су, користећи одуговлачење кнеза Милоша да пусти Михаила, почели да пропагандом припремају народ за избор Александра Карађорђевића за кнеза. Без Јевремовог знања, намесници су послали у унутрашњост комисију („уставотолкователну комисију”) која је под изговором тумачења Устава народу, припремала духове за избор Карађорђевића. Вождова супруга и њен син са породицом већ су били позвани да се врате из емиграције. Средином октобра (17) у Београд је пристигла госпођа Јелена са унуком, а после неколико дана стигао јој је и син Александар.⁸⁶

Јеврем се са Љубицом хитно договорио и послао је у Влашку да убеди мужа да што скорије пусти сина у Србију. Сам је, свестан да има све слабије „втеченије” на збивања у Кнежевини, а узнемирен бројним пасквилама које су по наговору уставобранитеља писане против Обреновића, постао активнији и преко својих људи почео је живље да ради у корист династије. За најпоузданије људе држао је Милету Радојковића, Петра Туцаковића и Цветка Рајовића, а од људи из противничког табора највише је, поред Вучића и Петронијевића, зазирао од потпредседника Савета Стојана Симића (који га је замењивао на председничком месту), Матије Ненадовића и Милутина Хаџи Гарашанина.⁸⁷ По његовом наговору, ускоро су се и у Шапцу појавила подметнута писма (пасквиле) управљена против Вучића и Петронијевића. А кад је сазнао да је Михаило крајем октобра (1839) примио у Букурешту Берат на кнежевско достојанство и да је, после краће болести која га је задржала, средином новембра кренуо у Цариград да би се поклонιο султану и да би добио обележје царске милости, Јеврем је у свом новом дому, у Београду, приредио, на дан св. Арханђела Михаила (20. новембра), велико славље и на њему угостио стране конзуле, остале чланове Намесништва, неколико саветника и бројне друге чиновнике.⁸⁸

На дочек кнеза Михаила из Цариграда у Београд, 14. марта 1840. године, изашли су „изван вароши, код Јекмеклука” сви представници световне и духовне власти у Кнежевини и сам београдски везир, сем Јеврема Обреновића.⁸⁹ Он је, по унапред утврђеном протоколу, новог кнеза дочекао још у Гроцкој. Сада је из свог дома,

⁸⁶ Новине Србске, 44/1839 (6. октобра); Р. Љушић, *Прво Намесништво*, 48.

⁸⁷ Р. Љушић, *Прво Намесништво*, 117–118.

⁸⁸ Новине Србске, 44/1839 (19. октобар); Новине Србске, 49/1839 (10. новембар);

Р. Љушић, *Прво Намесништво*, 141; Д. Страњаковић, *Вучићева буна*, 23.

⁸⁹ Новине Србске, 10/1840 (9. март).

кроз прозоре, посматрао како свечану поворку предводе упарађени Аврам Петронијевић и Стојан Симић, како огромна поворка варошана распоређена са једне и друге стране улице кличе новом кнезу и накићеним коњаницима у његовој пратњи а затим се повија за њима „све докле чаршија држи” и замиче иза ћошка „где се скреће књажеском конаку”.⁹⁰

Династија је спасена, могао је да каже, али је знао да је долазак синовчев загорчан још једном околношћу: за њим је у Београд улазио и Недим-ефендија, Портин изасланик, који је са собом носио два фермана којима су Вучић и Петронијевић постављени кнезу за саветнике, боље рећи турске до, наводно, његовог пунолетства. И сам Михаило се овоме противио, али је, на заузимање Вашћенка и Недим-ефендије, пристао да ову двојицу људи задржи у најближем окружењу.⁹¹ Велики проблем у овим актима био је у томе што се у њима нису одређивале ближе надлежности саветника, у којим то „делима нуждним” кнез има да их консултује, а поготово што се није видело прецизно до када би требало да се они „постојано наоде код кнеза”, што је могло да значи и да су му постали доживотни помагачи у владавини.⁹²

Династија је можда спасена, могао је, у ствари, да каже Јеврем Обреновић када је деветомесечна намесничка управа у Кнежевини окончана читањем фермана на Калемегдану, 17. марта 1840. године. Већ на првој скупштини која је имала задатак да поздрави новог кнеза и саслуша царска акта, 18. марта, Јеврем је чуо негодовање међу посланицима: „Нама није нужно неколико владатеља! За нас је доста један књаз! Владај, суди и управљај ти сам!”⁹³

Испоставило се да је Вучићево и Петронијевићево самољубље допринело консолидовању противничке струје. Јеврем је, уз пристанак младог кнеза, а уз помоћ Ђорђа Протића, успео да среди редове међу присталицама Обреновића, „понајвише обелодањивањем начина на који су уставобранитељи дошли до везирских писама”, а у народу њихови берати нису могли бити много популарни.⁹⁴

Ступио је у непосредну акцију. У сагласности са Љубицом и Ђорђем Протићем, средином маја 1840. године, буни више нахија

⁹⁰ *Ibid.*

⁹¹ Р. Љушић, *Прво Намесништво*, 153–154.

⁹² *Ibid.*

⁹³ *Ibid.* 155; Н. Попов, *Србија и Русија*, III, 35.

⁹⁴ *Ibid.*

против кнежевих татора. Народ се одазива, креће да „ослободи” свог кнеза и ускоро велики број људи, непрегледна маса, почиње да се слеже пред топчидерским конаком. Одазвани људи су из Шабачке, Ваљевске, Смедеревске, Пожаревачке, Ужичке, Рудничке и Чачанске нахије. Јевремов кум, Матија Ненадовић, ради против њега и свесрдно се труди да спречи сељаке дуж Колубаре. Међутим, њега и Лазара Теодоровића хватају кметови на Убу и везане доводе у Београд. Прота се брани и разуверава их, а они кажу: „Шта? Оћете да нас од побуне задржите, а како наш књаз; ви сте њега уапсили, зашто му не дате међу нас изићи; ви њега не држите за књаза.”⁹⁵ Говоре му и како је пред Васкрс ишло у Београд шеснаест кметова да обиђу кнеза и како их је радостан дочекао господар Јеврем, али је морао, наводно, три катанца откључати да би их довео до собе у којој су седели Михаило и Љубица, обоје у плачу. Кметови несмотреношћу откривају да раде по Јевремовом наговору и да њих двојицу, заправо, воде пред њега.⁹⁶ Зато их Јеврем ваљда и пушта, чим га оставе насамо с њима.

И његову кућу посећују сељаци у великом броју, саветују се и припремају за акцију. Са сеоских скупова, одакле се увек припрема општи полазак према Београду, њему стижу редовни извештаји на које најчешће одговара: „... Радите што сте почели, желим вам успех!”, „Не прекидајте тај посао!”, или „Господар Јефрем шаље вам поздрав и саветује да се ради сложно; што сте започели то ће и бити!”⁹⁷

Вучић и Петронијевић, уплашени од светине, подносе оставке и беже у град под заштиту везира. Оваква догађања изазивају интервенцију Порте и ускоро се у Београду појављује њен изасланик Муса-ефендија. Схватајући да је размирица велика и да народ тражи строге казне за Вучића и његове сараднике, Муса-ефендија одлучује да са собом поведе у Цариград велики број уставобранитеља. Тако „обреновићевци”, које сад називају и „михаиловцима”, односе привремену победу над својим противницима.

Али, интервенише и Русија која Портин потез тумачи као нарушавање аутономних права Кнежевине. Следи њена акција која има за циљ измирење кнеза са противницима. Долазак руског баро-

⁹⁵ В. Б. Савић, *Прота Матија*, 38.

⁹⁶ Н. Попов, *Србија и Русија*, II, 38.

⁹⁷ Д. Странџковић, *Србија од 1813. до 1856. године*, Београд, 1936, 87.

на Ливена у Србију и кораци на Порти доводе до споразума да се сви емигранти, изузев Вучића, Петронијевића и Симића врате у Србију, а да се овој тројници дозволи повратак касније. Кнез се обавезује да ће владати по Уставу, а емигранти да ће му бити покорни.

Уставобранитељи који су остали у Цариграду, убеђују Порту да је влада младог кнеза штетна за њене интересе и добијају дозволу „да гледају на било који начин да смакну кнеза Михаила”.⁹⁸ Они долазе у Београд крајем марта 1842. године. За њихову будућу акцију придобијена је и аустријска влада, јер она Михаила сматра експонентом руске политике.

Али, пре акције уставобранитеља, у Београду бива откривена једна војничка завера која потврђује да ни **обреновићевци** нису јединствени. Јеврем, додуше, зна да је кнегиња Љубица, и поред свега, радија да на престолу опет види свог мужа него сина. Исто мисле и њен брат Гаја Вукомановић и Јован Обреновић. Али, Јеврем не слуги да су они за тај циљ спремни да жртвују њега јер га сада сматрају једином препреком за повратак кнеза Милоша. Пренеражен чињеницом да је могао изгубити главу, одмах после затварања Вукомановића и хапшења четрдесетак завереника (Љубица је, у знак протеста, отишла у Буковичку бању „на киселу воду”), место председника Савета уступа Милети Радојковићу, узима пасош и креће право у Беч, јер зна да је тамо тренутно његов брат, кнез Милош.

Ступци бечких и пештанских новина тих дана испуњени су извештајима о сусрету браће, старог кнеза и његовог брата покајника. Ако им је веровати, Јеврем при сусрету грца, моли за опроштај и признаје да је погрешно радио. Милош такође плаче, али уздржаније, па се не зна да ли даје или не даје братски опроштај.⁹⁹ У сваком случају, Јеврема после неколико дана већ видимо надомак Београда, у Земуну, одакле покушава преко француског и енглеског конзула да на високе положаје у Кнежевини постави свог зета Германија и шурака Милоша Богићевића, али бива хладно одбијен. У Београд прелази са потпуно порушеним политичким представама.

Сав његов даљи боравак у Србији личи на просто битисање. Свија се скрушено око кнеза Михаила а од кнегиње Љубице, која је ту стално присутна, не тражи чак ни објашњења.

⁹⁸ *Ibid.*

⁹⁹ Н. Попов, *Србија и Русија*, III, 116–117.

Вучићева буна, дуго припремана и добро организована, која као судњи час за Обреновиће избија почетком септембра 1842. године, једва успева да прене Јеврема из летаргичног сна. Кад с муком успева да узјаше коња и крене за кнежевом пратњом у сусрет противничкој војсци, летаргију смењује паника. Ноге му дрхте а мамузе неконтролисано ударају о узенгије. Кнез Михаило, као деран, скреће на ово пажњу целој свити: „Гле чике! Гле! Погледајте чикау како се уплашио!”¹⁰⁰

Неколико дана касније и кнез, и његов „чика”, и цела њихова свита већ се налазе у Земуну, на сигурној страни, најурени из Србије пуцњима Вучићевих топова.

Ноћу, између 6. и 7. септембра Јеврем је, заједно са шураком Милошем Богићевићем, покупивши најнужније ствари, на брзину извео своју породицу из куће да би се до зоре превезли на другу обалу Саве, где су већ били кнез Михаило са мајком, стрицем Јованом, његовом породицом, Ђорђе Протићем и још неколицином саветника. Тако је, симболично, остао да затвори једну значајну страницу у историји Србије у коју се никада неће вратити.¹⁰¹

Јеврем је у изгнанству проживео још четрнаест година. Највише времена, нарочито од 1845. године, провео је на купљеном имању у Манасији, у Влашкој, где је и умро 21. септембра 1856. године. Сахрањен је у истом селу, сутрадан, у цркви коју је сам подигао.

Ниједне београдске новине нису објавиле вест о његовој смрти.¹⁰²

¹⁰⁰ Д. Страњаковић, *Вучићева буна*, 65.

¹⁰¹ *Ibid.* 21–97; Н. Попов, *Србија и Русија*, III, 146.

¹⁰² Србски дневник, Нови Сад, бр. 7/1856 (27. септембар).

Nebojša Jovanović

ЈЕВРЕМ ОБРЕНОВИЋ
Sketch of a Political Career

Summary

Jevrem Obrenovic, known as Gospodar Jevrem /Master Jevrem/ (Srednja Dobrinja 18.3.1790 – Manasija, Valachia 21.9.1856), the youngest brother of Prince Milos, the Prince Regent in 1835 (during the stay of Prince Milos in Constantinople) and in 1839-1840 (from the abdication of Prince Milos due to the sickness of Prince Milan to the return to the country of Prince Mihailo), president of the State Council 1838-1842, and honorary member of the Serbian Scientific Society. He had been one of the most significant and most interesting figure of the political and cultural scene of Serbia in the first half of the 19th century. The Second Serbian Uprising in 1815 he had spent as a hostage in chains in the Kalemegdan Fort, from 1816 to 1831 he lived in Sabac as the District Prince of the Sabac, Valjevo and Soko District, and from 1831 to 1842, when his political career ended, he had been the governor of the Belgrade town and district. Both in Sabac and Belgrade he had built nice buildings and his home, where he lived in a noble “European” way, became a place of gathering for writers and artists. He had been one of the greatest patron of art of his times in Serbia. During these years however, it was observed that Jevrem had great difficulties in accepting his brother’s tutorship, and their relations particularly worsened in 1837 when Prince Milos objected to the marriage of his niece Anka to the Austrian consul Antun Mihanovic. Jevrem then resigned to all of his functions, requested a passport for himself and his whole family and left Serbia. He returned by the end of the same year with a group of members of the opposition, former officials of the administration, with a desire to influence directly the political events and the Prince to change his way of rule. Thus he became one of the pillars of the opposition movement. At the beginning of 1839, when the Constitution was proclaimed (based upon the Sultan’s decree issued by the end of 1838 in Constantinople), he was confirmed as the president of the State Council, a body that Prince Milos had to share the supreme power with and why he abdicated in June of the same year. During the reign of Prince Mihailo (1839-1842) he

understood that he was used by the constitutionalists as an instrument only in the struggle against absolutism, and that he was subjected to the same treatment as the rest of the Obrenovic family. During the Vucic rebellion (1842) he was expelled from the country and had been never able to return.